

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

з історії української літератури

на тему: Роман О. Богомаз «Весілля Настусі»:

у пошуках національної ідентичності

Студентки групи СЛ(укр)03-21

Спеціальності 014 Середня освіта
спеціалізації 014.01 Українська мова і
література, освітньої програми
Українська мова і література,
англійська мова, зарубіжна література
Лифар Катерини Дмитрівни

Допущена до захисту «___» _____ року

Науковий керівник

проф. Мейзерська Т. С.

Завідувач кафедри

проф. Шимчишин М. М.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС __

Київ – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	5
1.1. Національна ідентичність як складова самоідентифікації людини: система дефініцій.....	5
1.2. Художні пошуки національної ідентичності: теоретичні підходи	11
РОЗДІЛ 2 МОДУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ОЛЬГИ БОГОМАЗ «ВЕСІЛЛЯ НАСТУСІ».....	19
2.1. Образно-символічна система твору	19
2.2. Стосунки героїв як засіб розкриття проблематики твору.....	25
ВИСНОВКИ.....	30
SUMMARY.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Сьогодні на тлі загального процесу глобалізації водночас у суспільстві простежуються і зворотні тенденції – бажання визначити свою національну приналежність, усвідомити себе як представника певного народу та носія його історії, традицій, культури і звичаїв. Особливо гостро ця проблема постала сьогодні в українському суспільстві. І хоча про ознаки нашої окремішності говорять дуже багато, пороте ця тема все ще потребує змістовного вивчення, адже її теоретичне осмислення в суспільстві лише починається.

Відтак саме література може стати джерелом безцінної інформації. Вона не тільки відображає сучасні та минулі події, тенденції і настрої суспільства, а й допомагає досягнути їх з погляду інтерсексуальності та міфологічно-архетипного досвіду, які є важливими складниками самоідентифікації кожного народу.

Актуальність дослідження полягає у його новизні, на сьогодні існує дуже мало публікації на тему пошуку національної ідентичності, особливо на прикладах сучасної української літератури. Натомість саме вона відбиває повною мірою ті процеси, що відбуваються в нашому суспільстві сьогодні.

Ступінь розробленості: У ході роботи було проаналізовано публікації вітчизняних і закордонних вчених, які стосуються вивчення проблеми національної ідентичності як предмету літератури, психології та філософії.

Об'єкт дослідження: роман-подорож Ольги Богомаз «Весілля Настусі».

Предмет дослідження: проблема пошуку і усвідомлення своєї національної ідентичності на прикладі роману Ольги Богомаз «Весілля Настусі».

Мета дослідження: теоретично проаналізувати проблему визначення національної ідентичності в літературі та практично розкрити її особливості на прикладі роману Ольги Богомаз «Весілля Настусі».

Завдання дослідження:

1. Теоретично дослідити питання національної ідентичності у філософській думці зарубіжних та вітчизняних вчених;
2. Охарактеризувати особливості засобів розкриття проблематики національної самоідентифікації у світовій та українській художній літературі;
3. Дослідити систему національно ідентифікаційних образів та символів у творі «Весілля Настусі» Ольги Богомаз;
4. Проаналізувати систему взаємовідносин персонажів роману Ольги Богомаз «Весілля Настусі» як засіб розкриття питання національної ідентичності.

Теоретико-методологічна основа дослідження: У ході написання роботи були використано комплексний підхід до аналізу тексту. Застосовано структурно-семіотичний, наратологічний, образно-символічний, міфолого-архетипний та елементи інтертекстуального аналізу роману Ольги Богомаз «Весілля Настусі».

З теоретичного погляду питання національної ідентичності досліджували закордонні науковці: З. Фройд, Е. Еріксон, С. Гатінгон, Б. Андерсон, Е. Сміт, а також вітчизняні: Нагорна Л., Романенко О., Лебединська І., Мовчан П., Кузь В. тощо.

Обсяг і структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, анатоції англійською мовою та списку використаної літератури (26 позицій). Загальний обсяг дослідження становить 37 сторінок, із них 25 сторінок основного тексту.

I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

1.1. Національна ідентичність як складова самоідентифікації людини: система дефініцій

Питання самоідентифікації цікавить людство вже не перший десяток років. Його торкалися у своїх працях ще античні філософи, такі як Парменід, Платон, Арістотель. Вони вважали, що ідентичність визначають сутність речей та ідеї їх існування. Незважаючи на це, як об'єкт дослідження тема ідентичності утвердилася в науці лише з середини минулого століття, хоча сам термін «ідентичність» через французьке посередництво походить ще з латин. *idem* «той самий» [10; 23].

Грунтовне вивчення проблеми ідентичності почалося на початку ХХ ст. із праць З. Фрейда, який запропонував розглянути це питання у дискурсі психології. Загалом, погляди вченого базувалися на твердженні про те, що психіка людини поділяється на свідоме та несвідоме. Розглядаючи питання ідентичності, він стверджував: «Функція несвідомого полягає у збереженні та нарощуванні психічного досвіду людини, який, власне, і складає її/його ідентичність» [9, с. 15]. Згодом ідентичність перетворюється на несвідоме ототожнення себе з певною групою або моделлю поведінки, яку людина наслідує. Одразу варто зауважити, що З. Фрейд велику увагу приділяв розвитку людини в дитинстві, саме цей період вчений вважав основним у формуванні особистості, тому, коментуючи усі психічні процеси, він пов'язував їх із дитинством. Відповідно формування основних підвалин ідентичності Фрейд також покладав на цей період [9; 24; 26].

Продовжив та поглибив погляди З. Фрейда його послідовник, якого вважають засновником загальної теорії «ідентичності», Е. Еріксон. У своїй праці «Дитинство і суспільство», вчений, на відміну від свого попередника, розробляє теорію формування особистості впродовж всього життя. Він поділяє особистісний розвиток на вісім стадій залежно від віку та психосоціальних завдань-випробувань, успішно вирішуючи які, людина розвивається, набуває досвіду та рухається вперед. Водночас це не означає, що після проходження певного щаблю розвитку людина остаточно вирішує питання і більшість ніколи до нього не повертається, навпаки воно залишається з нею впродовж життя [25].

Відтак на п'ятому етапі (12 – 18 років) Еріксон визначає основним викликом протиставлення ідентичності та рольового конформізму. Як і багато інших дослідників, учений приділив особливу увагу підлітковому віку, і саме тут поставив головним питання самоідентифікації. Водночас, певну базу для цього вибору підліток набуває протягом усього дитинства і пов'язана вона зі спостереженнями за дорослими. І тут виявляється ще один дуже важливий аспект теорії Еріксона – ідентичність людини міцно пов'язана з суспільством та соціальним оточенням. Таким чином процес самоідентифікації себе як абсолютно окремого індивіда перетворюється на пошук спільних ознак із певною групою і співвіднесення себе уже з нею, а питання «Хто Я?» перетворюється на питання «Хто МИ?» [10; 24; 26].

Вчений не дав точного визначення поняттю ідентичності, але, взявши все до уваги, можемо трактувати ідентичність за Еріксоном як ідентифікацію себе відносно суспільства, яка формується впродовж соціалізації особистості і є динамічною, тобто може модифікуватися, змінюватися чи навіть ставати кардинально іншою, залежно від розвитку та обставин [10].

Таким чином, поняття ідентичності містить в собі протиставлення: з одного погляду, його сутність полягає у відмежуванні себе від інших, а, з іншого, – навпаки, – у потребі визначити свою приналежність до групи з певними сформованими ідеалами, поглядами, традиціями тощо або створити таку групу.

Дещо пізніше після Еріксона питання ідентичності досліджував американський політолог С. Гатінгон. У своїх працях він визначав: «Ідентичність – самосвідомість індивіда або групи. Вона становить собою продукт самоідентифікації, розуміння того, що ви або я володіємо особливими якостями, що відрізняють мене від вас і нас від них.» [2, с.173].

Вчений виокремив п'ять основних рис цього поняття:

1. Соціальний аспект ідентичності – людина як істота соціальна прагне ідентифікувати себе через приналежність до певної групи, водночас вона

може бути учасником одразу кількох груп і «перемикати» свої ідентичності. Отже, ідентичність групи більш стійка, ніж окремого індивіда;

2. Людина може конструювати своє ідентичність – на основі вроджених завдатків, виховання та суспільства людина сама вирішує, ким себе вважати – українцем чи румуном, киянином чи одеситом, демократом чи республіканцем тощо;
3. Множинність ідентичності – тобто людина, як уже зазначалося, може належати одночасно до різних соціальних груп і відповідно мати кілька ідентичностей: національну, етнічну, культурну, політичну тощо;
4. Хоча вибір ідентичності за своїм змістом є явищем самостійного вибору, водночас об'єктивно воно знаходиться під великим впливом інших, Самуель Гатінгон з цього приводу влучно зауважив щодо національної ідентичності: «Якщо більшість населення країни вважає якусь меншість відсталою та неосвіченою, члени цієї меншини, швидше за все, сприймуть таке ставлення, в результаті чого воно перетвориться в частину їх ідентичності.» [2, с. 174];
5. Аспект альтернативності у процесі самоідентифікації – психологами було помічено, що людині притаманно наголошувати на своїй відмінності від оточуючих, так українець зазвичай буде відчувати свою приналежність до українського народу сильніше за кордоном, коли навколо будуть переважно французи, аби підкреслити свою відмінність від інших [2].

Доцільно зазначити, що на сьогоднішньому етапі розуміння багатогранного поняття ідентичність, її прийнято поділяти на три основні типи:

1. Психофізіологічна – ґрунтується на спадкових, фізіологічних та психологічних властивостях конкретного індивіда;
2. Соціальна – усвідомлення людиною своєї приналежності до певної соціальної групи чи спільноти;
3. Особиста або самоідентичність – єдність у розумінні власного «Я» [20].

Усі властивості загального поняття ідентичність будуть характерними для різних його типів та підтипів, хоча безпосередньо кожен із них матиме

свої неповторні особливості, чим і вирізнятиметься серед інших. На підставі співвіднесення себе з певною нацією і відповідною спільнотою в межах соціальної виокремлюємо національну ідентичність[20].

Концепція національної ідентичності досить нова для науки. Ґрунтовне її вивчення почалося в західній думці у другій половині минулого століття, а у вітчизняній лише на межі 90-х та 2000-х років[11].

При розгляді питання національної ідентичності важливо чітко ідентифікувати зміст поняття національне, яке в свою чергу походить від поняття нація. Науковці прийшли до двох основних методологічних підходів його визначення:

1. Примордіалізм – ґрунтується на тому, що всі ключові риси нації закладаються ще на генетичному рівні і завдання кожного наступного покоління лише їх дотримуватися;
2. Конструктивізм – в його межах нація розглядається як соціальна група, що не має реального коріння, але володіє набором націотворчих ознак, таких як спільна територія, мова, культура тощо[11].

Визначити лише один підхід єдиноправильним неможливо, адже сьогоднішнє розуміння про націю дає змогу усвідомити наскільки це багатогранне поняття, тому прийнято спиратися на метод примордіалізму з елементами конструктивізму.

Оскільки про усвідомлення свої національної приналежності, а відповідно, й національності, людьми, в сучасному розумінні, ми можемо говорити лише приблизно з кінця ХІХ-го – початку ХХ-го ст. Б. Андерсон вважав націоналізм «новим принципом організації соціальної реальності, що прийшов на зміну релігійному та династичному...» [11]. Повертаючись до поняття національної ідентичності, вчений вважав, що її усвідомлення є результатом формування у спільноті людей ідеї спільного походження та глибоких зв'язків крові, культури та історії представників народу, до якого вона належить.

Найвичерпнішим у західній думці на сьогодні прийнято вважати трактування Е. Сміта. За його визначенням, національну ідентичність можна описати як утримання та постійне відтворення зразків національної спадщини: цінностей, символів, міфів, традицій, а також наявність спільної території, історичної пам'яті, культури та економіки[11; 13].

Вітчизняна науковиця Л. Нагорна присвятила велику кількість своїх досліджень визначенню поняття національної ідентичності з погляду його особливостей в Україні. Як і багато зарубіжних учених, вона наголошує на полісемантичності терміну. Нагорна вказує на характерну відмінність української нації, адже її формування «відбувалося в умовах багатовікової бездержавності, ускладненою розчленованістю територій». Таким чином неправильно буде розглядати процес національної ідентифікації як безперервний рух угору із тисячолітнім корінням. Натомість становлення української національності характеризується великою кількістю криз та труднощами, зумовленими відсутністю територіальної цілісності.

Неможливо визначити й точну дату початку самоусвідомлення українцями своєї національної окремішності. Проте, прослідкувавши розвиток ходу історичних подій, Нагорна говорить про визначальність цього процесу усвідомлення козацької старшини, а, як відомо, зазвичай, ідеї спочатку охоплюють вищі кола суспільства і лише потім стають загальносприйнятими у XVIII ст. своєї нерозривності з етнічною територією, що виявлялася в фокусуванні діяльності навколополітичних цінностей, органів влади та створенні власного історичного міфу[12; 13].

Взявши до уваги дещо пізніший період, вже згадуваний нами Бенедикт Андерсон, писав що XIX ст. загалом стало для Європи періодом розквіту національних рухів, що згодом і визначили особливості ідентичності кожного з народів. Щодо України, він акцентував на важливості виходу «Енеїди» І. Котляревського. Цей твір зруйнував міф про українську мову як мову лише неосвіченого селянства, і вивів її на новий літературний рівень, що було дуже суттєво, адже наявність спільної мови – одна з ключових засад

формування нації. Не варто, водночас, забувати, що усі ці процеси обтяжувалися відсутністю окремої української державності і територіальною поділеністю між двома імперіями. Тут Л. Нагорна наголошує на важливій відмінності між етнічною та територіальною ідентичностями. Друга, на відміну від першої, має в основі територіальний та політичний компонент, а не біологічний та культурний. Головний прояв національної ідентичності у «горизонтальній ідентифікації членів певної спільноти як співгромадян» [10, с. 20; 11].

Нагорна також акцентує увагу на важливості для національної ідентифікації визначення національної ідеї, тобто певної осі, навколо якої будуть сконцентровані розуміння понять національних інтересів, державності, патріотизму, демократії, справедливості, віротерпимості тощо. Загалом національна ідея відповідає на питання: «Заради чого живе нація? Яка її основна мета?» Це дуже суттєво, адже ми завжди маємо усвідомлювати, які стимули того, що робимо, інакше неможливо правильно організувати будь-який процес. Особливо це актуально сьогодні, коли ідентифікуючи себе українцем, кожен повинен розуміти, яку ідею як громадянин він сповідує та пропагує.

Національна ідея не повинна мати столітню історію, навпаки, це гнучке поняття, яке повинно відповідати вимогам часу, потребам її носіїв у певний хронологічний проміжок та мати змогу трансформуватися й удосконалитися, лише за таких обставин вона буде сприйнятою суспільством [12].

Дещо узагальнюючи, зазначимо, що національна ідентичність визначається співвіднесеністю соціального суб'єкта з різними аспектами нації, такими як її історія, територія, культура, цінності, символи, державні та правові інституції, політичні й економічні інтереси. Усі вони виявляється через опорні смисли: національні почуття, свідомість, характер, ментальність, образи світу та ідея нації.

Основними факторами, які визначають формування національної ідентичності, є спільна історична територія, мова, культура, міфи, історична пам'ять, єдиний економічний простір, а також єдині закони та інші аспекти.

1.2. Художні пошуки національної ідентичності: теоретичні підходи

Наявність національної літератури як складової культури є обов'язковою ознакою самобутності певного народу. За визначення Ентоні Сміта, «сама література є важливим джерелом формування та становлення національної ідентичності, оскільки акумулює в собі глибину людської свідомості, історичну пам'ять, ментальність, національний характер народу»[19]. Водночас література створює велику кількість наративів щодо історичних подій, особливостей народу, його традицій тощо, які потім лягають в основу сутності нації.

Звертаючись до питання взаємопов'язаності сучасної української літератури та проблеми національної ідентичності в ній, варто зауважити що воно пройшло кілька етапів за часів незалежності. Всього на сьогодні можемо виокремити три періоди, базуючись на головних особливостях літератури кожного з періодів[15].

Перший етап розпочинається з середини 80-х років ХХ ст. (ще до проголошення Акту незалежності України) і триває до 2000-х років. Основною його характеристикою є деструкція та спроби розірвати усталені літературні форми та смисли. В Україні з'являються об'єднання новоавангардного спрямування, найвідоміші з яких: «Бу-Ба-Бу», «Лугосад», «Нова дегенерація». У цей час реальна історія України, її національна спадщина була невідома широкому загалу, лише певний набір фактів, пропущених радянською цензурою. Це було яскраво відображено тогочасною поезією, яка була панівною літературною формою, вона не давала глибокого розуміння національної ідентичності українців, адже його ще просто не було сформовано, натомість вона була сповнена емоціями та

підсвідомими рефлексіями. Оскільки тогочасні митці майже не знало нічого про своє минуле, їх називали «витісненими», «поколінням України, якого немає вдома», «поколінням-маски». Ускладнювалося все ще й тим, що за умов більш як півстолітнього тоталітарного режиму, основна частина талантів з «колоній» перемістилася до центру, колонізаторська ідеологія якою була доволі жорсткою. За визначенням М. Павлишина, вона була скерована на те, щоб створити ієрархію людських цінностей, «які надають найвищу вартість товарам культури-домінатора» [14], поширити наратив про обмеженість колоній і водночас універсальність центру, а також зробити центр «колонії» відомим та значимим для зовнішнього світу, а колонії залишити майже невидимими. Таким чином можемо стверджувати, що у період становлення незалежної України в літературі ще не було вироблено способів текстуалізації минулого, що власне й зумовлювало поезію як основну форму творів і спонукало митців до активного відтворення історії національної ідентичності та пошуку нових способів її вираження [14; 15].

Другий етап, за трактуванням О. Романенко, триває від 2000-х десь до другої половини 2010-х років. Дослідниця визначає характерною рисою літератури цієї доби «увиразнення дистанції, ментальності, яка виокремлює українську ідентичність на тлі пострадянської, власне російської та власнорадянської і східноєвропейської» [15]. Письменники звертаються до нових тем, зокрема в центрі уваги опиняються сюжети, що розповідають про події минулого, які було заборонено та приховано у радянські часи. Здобуття незалежності прямо посприяло процесу відновлення національної історії та її переосмислення. У цей період вийшли романи В. Шкляра «Залишанець. Чорний ворон», Ю. Винничука «Танго смерті», О. Забужко «Музей покинутих секретів» тощо, актуалізувавши втрачену історію Холодноярської республіки, діяльності ОУН УПА, інших рухів українського супротиву більшовикам початку ХХ ст., а також драматичні сторінки зі справ КДБ проти українства. Ці та інші твори можна вважати своєрідною культурною революцією, адже вони текстуалізували багато важливих для усвідомлення

національної окремішності сторінок історії та викрили її білі плями. Однак, сьогодні ми можемо констатувати, що на той час бажаних результатів це не дало. Ще на початку розвитку літератури незалежної України було зрозуміло, що вона має два шляхи: доповнити радянську ідентичність або розвинути її протилежність на основі автохтонноукраїнської. Завершення другого етапу характеризується посиленням постколоніального тиску Російської Федерації, а для переважної більшості суспільства українська історія і, як наслідок, ідентичність стали об'єктом оплакування славної старовини, а не переросло в усвідомлення власної окремішності й потреби її плекати та захищати [15].

Сподівання, що цілковите і послідовне усвідомлення і текстуалізація вітчизняної історії та ідентичності все ж таки відбудеться, О. Романенко поклала на третій етап, хронологічні межі якого тривають і до тепер. Сьогодні ми можемо сказати, що українська нація усвідомила різні аспекти свого минулого, ми вже не ставимося до нього лише як до величної історії козацтва, а розуміємо важливість різних подій, як злетів так і падінь. Характерною рисою нового періоду, на нашу думку, є літературне осмислення радянської доби та її впливу. Якщо раніше митці намагалися її ігнорувати або заперечувати, то сьогодні, навпаки, відбувається текстуалізація всього того, що принесла ця епоха в Україну. Прикладом можуть слугувати романи Є. Кузнецової «Драбина» та «Спитайте Мієчку», Ольги Богомаз «Весілля Настусі», Й. Козленка «Танжер». У всіх цих творах мова йде не безпосередньо про радянську добу, а про її наслідки у суспільстві. Іноді такі відсилки трапляються на інтертекстуальному рівні і не помітні непідготованому читачеві. Проте, на наш погляд, така репрезентація просто необхідна для глибокого усвідомлення усієї важкості збитків, нанесених радянською культурою власне українській. Також усвідомлення допомагає перейти до нового етапу – формування власної стійкої незалежної культури та ідентичності. Вкотре звернемося до слів О. Романенко, яка говорить, що українська нація «потребує нових нарративних форм історичної

репрезентації самої себе — яку власному дзеркалі, так й у дзеркалі усього світу» [15].

З іншого боку, національну ідентичність у художньому творі можна розглядати як модус, що реалізується через систему елементів на двох рівнях: формальному та змістовому [19].

На першому рівні цей модус виражається через різні національні образи, символи, архетипи, топоніми, присутні в літературному тексті. Усе це свідчить про інтерсексуальність твору, яку М. Бахтін та Ю. Крістева визначала як метод аналізу тексту. Науковці вважали, що будь-яке слово, ідея, образ, символ тощо існує не у відокремленій реальності певного художнього тексту, а перебуває у тісному взаємозв'язку, з одного боку, з усіма раніше створеними своїми відповідниками, а, з іншого, — з усіма тими, що лише з'являться в майбутньому. Такими чином, усі тексти знаходяться у міцному ланцюзі, тісно поєднані між собою. Ю. Крістева також акцентувала увагу на тому, що процес розуміння тексту — це діалог письменника і реципієнта, який може бути горизонтальним — власне між автором і читачем, або вертикальним — між епохами, тобто з погляду того, як певні ідеї та образи сприймаються зараз і колись [19, 22].

Одним, з тих, хто продовжив цю теорію, був Р. Максі. Він розглядав інтерсексуальність як один з п'яти видів транстекстуальності, яка об'єднує усе те, що може пов'язувати один текст з іншими. Сюди вчений також відніс паратекстуальність — зв'язок самого тексту з його додатковими елементами: заголовком, ремарками, епіграфами, перед та післямовою тощо; метатекстуальність — відображення певного тексту в критиці, тобто «текст про текст»; гіпертекстуальність — подальше використання тексту в інших; архітекстуальність — зв'язок між тесами з погляду жанрових, стильових та часових особливостей. Варто також зауважити, що текстом науковці вважали будь-яке окреме висловлення, повний художній твір або навіть його частину [22].

З погляду концепції національної ідентичності як модусу літератури, нас цікавить саме аспект інтертекстуальності. Це означає, що будь-який елемент модусу конкретного тексту існує не у відокремленій формі, а в тісному взаємозв'язку з іншими текстами, що за умови наявності виразників модусу національної ідентичності в творі, підкріплює ідею її глибини. Якщо з формального погляду розглядати твори української літератури, то переважна більшість образів будуть наскрізними або перетікатимуть один в одного [22].

Образ має двокомпонентну будову, що включає чуттєвий образ – сукупність індивідуальних ознак, які ми візуально уявляємо, та ідею – впливає із процесу сприйняття образу. «Суттєвою відмінною ознакою літературно-художнього образу є те, що він не є статичним, як у живописі, а динамічний образ дійсності, який розгортається в системі...»[3, с. 102]. Так для вітчизняної літератури характерними є образи родини як міцної опори в житті, жінки-матері – берегині домашнього вогнища, козацтва як прояву мужності та незламності духу, образи різних міфічних істот: чугайстер, вовкулака, мавки, нявки, русалки, тощо – здебільшого є представниками злих сил [3; 5; 7;19].

Розглянемо також символ як формальну складову твору і виразник модусу національної ідентичності. З погляду літератури символ є вужчим елементом тексту ніж образ, адже «категорія символу робить акцент на виході образу за власні межі, на присутність певного смислу, тісно злитого з образом, але все ж йому не тотожного» [3, с. 107]. Для вітчизняних творів характерними є великий ряд символів, що відображають українську самобутність. Зокрема виділимо такі символи: мамина казка/пісня, батьківський дім, вишиванка, рушник, хліб і сіль – пов'язані знову ж таки з культом роду, сім'ї, обряду і пам'яті [8].

Інший великий пласт символів пов'язаний в українській культурі з природою. З одного боку, це пов'язує нас з іншими націями, оскільки культ природа здавна був сакральний для багатьох народів, адже саме з

навколишнього середовища люди отримували усе необхідне для життя, тому у світовій літературі дуже популярні художні паралелізмів світу природи і людини. Багатьом образам флори і фауни у різних культурах надавалися найрізноманітніші значення. З іншого ж боку, вітчизняна традиція зберігає свої власні, відмінні від інших народів, образи-символи, що відображені у місцевій природі і таким чином відображають національну самобутність України. До таких символів належать калина, верба, тополя, хміль, вишня, мак, барвінок, лілія, трояндатошо [3;8].

Також серед формальних особливостей виділяємо «заглибленість в етнічну пам'ять, дохристиянську міфологію, замовляння, обрядові дійства, наявність у творі фольклорного пласту, символічного підтексту та архетипного наповнення»[19].

Усі ці елементи формального рівня згідно з теорією інтертекстуальності репрезентують українську ідентичність як таку, що має глибоке коріння та багату культуру. Натомість саме ці риси є основоположними у понятті національної самобутності.

Розглянемо також і другий рівень модусу художнього тексту – змістовий, який перш за все виявляється у мотивах та проблематиці. Реалізація мотиву художнього твору як певної мікротеми залежить від емоційного стану автора, і, відповідно, героя[19].

Останнім часом письменники все частіше звертаються до проблеми поділу України на «захід і схід», «правий і лівий берег», «Львів і Донецьк», саме тому в багатьох текстах порушено тему «великої» і «малої» Батьківщини. Ці два поняття складають суть мотиву укорінення в рідну землю. Перед героєм постає питання, особливо це простежується щодо східних областей: чи означає співвіднесеність до певного регіону країни повну ідентичність і з нею? Ускладняється ситуація тим, що люди з інших регіонів не завжди сприймають таку людину своїм співвітчизником, східні сусіди взагалі намагаються переконати у приналежності до них. Звісно, ідентичність – це самостійна ідентифікація людини, але на неї завжди має

великий вплив сприйняття тебе іншими.Щодо взаємозв'язку «малої» та «великої» Батьківщини, вже згадуваний нами науковець С. Гатінгонзазначав:«Чим активніша взаємодія з представниками географічно віддалених і заснованих на інших цінностях культур, тим ширше стають ідентичності». Тому цей мотив на сьогодні ще потребує текстуалізації, а проблема – осмислення в суспільстві [2; 18].

Сакральне значення має мотив роду, посилюється це й тим фактом, що для українців притаманна певна «інтровертність» щодо решти світу, тому рід виступає, як уже зазначалося, міцною опорою в житті, людина не може існувати без нього. Кожен родовід – це ланцюг поколінь, кожне з яких передає нащадкам традиції, звичаї та розуміння національних цінностей. Тому майже в кожному творі української літератури можемо прослідкувати цей мотив, або автор, навпаки, може застосувати антитезу і використати негативний мотив утрати зв'язку персонажа з глибиною пам'яті своїх пращурів. Відповідно це супроводжуватиметься втратою національно ціннісних орієнтирів, а згодом і розчиненням власного «Я». Міцність роду є найвищою цінністю нації, адже символізує її незнищенність[5; 18].

Не менш важливим варто вважати мотив дитинства, він тісно влітає українську літературу в дискурс світової, адже тема дитячого та юнацького віку була і залишається поза часом і кордонами. Водночас, характеризуючись певними національними особливостями, вона вирізняє кожен народ. З дитинством пов'язаний початок становлення особистості, зокрема і формування її національної ідентичності. Спогади насамперед поєднують людину з історією роду. Для українців це зазвичай звернення до символу маминої колискової, бабусиної казки, батьківського порогу, що формують нашу уяву про своєглибоке коріння та історію і допомагають усвідомити свою ідентичність та гордість за неї[18; 23].

Мотив дитинства може бути вираженим і з позитивного, і з негативного погляду – це залежати як від особистих спогадів автора, так і від того контексту, який письменник хотів створити у творі. Водночас і

трактування у різних читачів матиме різні відтинки, адже сприйняття проходить крізь призму інтертекстуальності та власного досвіду кожного. Нам же для загального розуміння важливий безпосередній факт наявності цього мотиву в творі, тому що у будь-якому разі автор звертається до глибинних підвалин, які формують особистість. Отримавши їх як «вихідні дані», реципієнт може самостійно осмислити, що допомогло або, навпаки, завадило героєві відбутися як особистості і самоідентифікуватися зі своєю нацією [18;23].

Усі згадані вище елементи художнього тексту об'єднуються метою розкриття його проблематики, тобто певної сукупності проблем, які автор, написавши твір, хоче порушити, довести до читача та зрештою вирішити. Зазвичай проблематика впливає з теми твору, яка «організовує всі елементи твору, надаючи їм, того чи іншого художньо-змістового імпульсу, створюючи свого роду програму їхнього художнього розвитку» [3, с. 128].

Дещо підсумовуючи, зазначимо, що з погляду теорії літератури варто розуміти той шлях, який пройшло питання осмислення національної ідентичності в нашому суспільстві. Для сучасних українських письменників ця тема пошуку ще точно невичерпана і зараз опинилася, як ніколи, у центрі уваги, тому належної теоретичної бази її аналізу поки не відпрацьовано.

З художньої точки зору, виразниками модусу національної ідентичності на формальному рівні тексту виступають різні образи та символи, які притаманні конкретній культурі і вирізняють її з-поміж інших, на змістовному рівні – це мотиви, що будуть схожими для всієї світової літератури, але водночас матимуть національні риси.

РОЗДІЛ 2 МОДУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ОЛЬГИ БОГОМАЗ «ВЕСІЛЛЯ НАСТУСІ»

2.1 Образно-символічна система твору

У 2023 році вийшов дебютний роман молодої української редакторки та копірайтерки Ольги Богомаз – «Весілля Настусі». Як неодноразово зазначала сама авторка – це роман-подорож додому, що відкриє читачам ніби знайомий, але водночас такий далекий і рідний для письменниці Донбас.

Для нас цей твір виявився цікавим як приклад сучасної молодої української прози, який водночас зачіпає важливу та актуальну для нашого суспільства тему розуміння ментальності людей сходу. Роман розповідає історію двійнят: брата та сестри, які народилися і виростили у невеличкому містечку Донецької області, проте згодом переїхали до столиці у пошуках кращого майбутнього. Зараз Олег та Яра повинні повернутися до рідного дому, адже їх молодша сестра Настуся виходить заміж. Подорож додому мимоволі змушує їх відкрити цілий пласт спогадів, а перед читачем розгортає низку проблем, які актуальні й сьогодні, адже події роману відбуваються ще у такому не далекому 2016 році.

Роман починається із стартом подорожі героїв, тому наскрізним образом стає дорога, якою слідує брат і сестра впродовж усієї розповіді. За визначенням М. Бахтіна, цей хронотоп може бути як центральним, так і присутнім у якості певного елемента. В першому випадку цей образ чітко та ясно допомагає простежити часові та просторові єдності тексту. Також мотив дороги завжди взаємопов'язаний із психологічним чи фізичним пошуком героя [6].

У романі шлях стає основною віссю твору, довкола якого розгортаються усі його події та розкриваються характери героїв. Подорож героїв пронизана зупинками в різних місцях дитинства, які викликають велику кількість спогадів. Такий прийом допомагає письменниці органічно використовувати ретроспективи, що несуть великий шар додаткової інформації для читача та допомагають краще усвідомити зміст роману.

Події твору розпочинаються на автовокзалі в Києві, проте доволі швидко переносяться до невеличкого містечка на сході, в якому мешкає тітка

героїв Ірина Миколаївна, звідси вони мати вже разом відправитися у рідне селище. Проте це стає не лише формальною зупинкою брата і сестри, саме тут письменниця формулює мету поїздки, яка насправді має куди важливіше значення.

Подорож герої проходить нелегко, після раптової смерті діда вони опиняються на кладовищі, потім проходять місцями дитинства, що викликають неоднозначні спогади. Постійний образ дороги репрезентує духовні пошуки Яри та Олега. Визначально, що ці топосизазвичай віддають мінорними нотами, похмурими барвами та загальною депресивністю: «сірі купи пляшок», «старі плодові дерева з порепаним підкір'ям», «ростуть переважно бур'яни», «свіжі могили з дерев'яними хрестами та чорними дошками», «облущена жовта фарба» тощо. Усе це створює відчуття дискомфорту та бажання втікти [1].

Образ дороги є незакінченим, як і, сподіваємося, лише поки що безрезультатні пошуки родинного спадку, крізь які виявляється бажання пізнати минуле. Вони символізують несвідому потребу визначення власної ідентичності. Неоднозначним виявляється і закінчення твору: телефонна розмова Настусі і Яри завершується раптово перерваним зв'язком, що ймовірно означає і фізичний розрив у родині. Водночас такий фінал може свідчити про перерваний обставинами, не за бажанням сестер, зв'язок, який у родині ще буде відновлено. Характерно, що навіть наприкінці герої все ще перебувають у дорозі, це свідчить про незакінченість і їх пошуків, і про безперечну потребу у їх продовженні задля такої віднайдення відповіді на болюче питання: «Хто МИ?» [23].

Тепер окремо звернемося до аналізу пейзажів. Вони, як елементи внутрішньої форми тексту, не лише створюють фон подій, але, що важливо, несуть ідейно-культурне навантаження, узагальнюють та передають емоції духовного пошуку героїв. Варто також зазначити, що пейзаж виражається через різні топоси, які у свою чергу можуть поділятися на менші елементи – локуси, такі як, наприклад, подвір'я, сад, двір тощо [3;17].

У романі природа перш за все виступає свідченням зміни місцевості під час подорожі. Суттєвим же є те, що через ці описи О. Богомаз розкриває внутрішній світ героїв. Твір розпочинається пейзажами Києва: «висів дим, який уранці можна сплутати з туманом», «найзлиденніший», «найхолодніші райони міста», що одразу створюють відчуття відчуження, бажання втекти. Такі описи стають надзвичайно важливими, адже самі герої не багато говорять про свої переживання, а така художня паралель нашо́вхує читача на усвідомлення того, що відбувається у них в душі. Ситуація з природою докорінно змінюється, як тільки Яра та Олег опиняються поза межами столиці: «Надворі випогоджувалося, автобус летів повз залиті сонцем поля і переліски», «З кожним кілометром краєвиди ставали знайомішими... усюди були городи, колодязі, садки. Дереву ломилися від яблук, на городах долежували гарбузи», «Вона[Яра] відчувала різницю, хоча й не могла її висловити»[1]. Сама авторка наголошує на тому, що дівчина не здатна описати зміни, але вона на несвідомому рівні відчуває якесь полегшення в міру наближення до рідного краю. Усі ці описи створюють атмосферу емоційного розслаблення, вони ніби знаходяться вище від небажання зустрічатися з матір'ю та сестрою. Хоча для героїв їх проблема виявляється першочерговою, але для читача, який масштабується під час сприйняття, зрозуміло, що крізь такі «теплі» описи прокидається любов до них. Характерним є вживання письменницею здавна українських локусів: город, колодязь, садок, достигла городина тощо[17].

Окремої уваги у дискурсі пейзажу заслуговує поетичне змалювання Донеччини. Для пересічного українця цей край зазвичай асоціюється з шахтами, вугіллям, брудом, сухістю та спекою. Проте, для О. Богомаз він як ніколи мальовничий, навіть у тих елементах, які, на перший погляд, видаються зовсім непривабливими. Сама вона зазначає: «Під час роботи над книжкою у мене було сильне бажання в усіх деталях задокументувати рідні місця»[1]. Ми знайомимся із зовсім іншим сходом: «Поїзд летів через одноманітні у своїй барвистості села» [1]

Максимального згущення отримують барви, коли брат і сестра добираються до своєї області, яка зустрівла «Олега та Яру літньою погодою...», тут вперше трапляється подібне порівняння: «від нього [лісу] віє теплом, як від великого kota, що спить, видихаючи назовні нагріте повітря» [1]. Такий прийом допомагає відчутти читачеві сакральність цих місць для героїв, їх справжню теплоту. Усім своїм несвідомим вони прагнуть туди, до свого дому, своєї історії, колиски свого генетичного коду: «Це перехрестя наче початок моєї топографії» [1]. Хоча вище нами була зазначено, що переважно барви пейзажів Донеччини похмурі, варто уточнити, що такими вони відкриваються крізь бачення персонажів. Якщо ж загалом поглянути на порівняння описів Києва та Донеччини у творі, то неважко помітити: друга виступає куди яскравіше, що пояснюється бажанням авторки виділити цей край та показати його красу, на яку так часто не звертають уваги. Розглядаючи далі, помітимо, що серед пейзажів сходу, які згодом стали для Яри та Олега одноманітними, за аналогією до Києва і Донеччини, виділяється опис дідового подвір'я з «виноградовим навісом, бузком і чайними трояндами під вікном» [1]. Такі протиставлення, на нашу думку, О. Богомаз використовує, щоб підкреслити значущість сходу для героїв як малої Батьківщини, любов до якої виступає необхідною умовою визначення своє глобальнішої приналежності до Українив цілому, її культури та історії[17].

Символічним стає опис рослинності Донеччини наприкінці твору, через який прочитується глибока паралель з місцевими жителями. Ці людимусь бути такими, їх підступність, як і квітів, «породжена боротьбою за виживання. Вони твердіють від засухи, щоб не вмерти, вицвітають на сонці, щоб злитися із землею, гострять колючки, як ножі, щоб захиститися від звірів, а щоб насіння не зламало їм хребта, скидають його птахам. Нарощують непробивний панцир і живуть вічно, пробиваються крізь сніг щороку на одних і тих самих місцях» [1]. Підступність – не злий умисел, а хитрість для сторонніх заради власного виживання. У своєму тісному

соціальному колі ці люди виявлять усі риси, якими так звикли характеризувати українців центральних та західних областей: взаємопідтримка, сусідність, чуйність тощо. Зокрема письменниця зазначає: «У селищі вважалося ганебним відмовити у їжі» [1]. З-поміж усього цих людей, з різним корінням та історією, характеризує якась особлива любов до своєю землі: «Усі вони визнавали, що із цієї землі вже не хотілося нікуди їхати», «... і що ти думаєш, вернися! Вернися, каже, на родині йому краще!» [1; 13].

Життя місцевих сповнене боротьби за право жити, а також називатися українцями, хоча в романі прямо ця проблема не порушена, але вона читається крізь усі рядки: «Полісся, Поділля – вони поруч? Усе одно далеко від Донбасу» [1]. Хоча довгий час для нашого суспільства було прийнято вважати схід повністю зросійщеним, письменниця доводить, що це не так. Прикметним є те, з якою відразу ставляться герої до забудови радянської доби, підкреслюючи, що «річ була не в похмурості, а у відшліфованому до досконалості несмаку» [1]. О. Богомаз згадує, що її герої в дитинстві читали Стівена Кінгата слухали Nirvana, аж ніяк не книжки про Леніна, Сталіна, партію та шансон.

Безперечно, ці люди не ідеальні, їх думки та свідомість пошматовані активними бойовими діями, які розгорнулися тут усього два роки тому, наслідки ж помітні й досі. Про це символізує земля, вкрита щілинами – з одного боку, це визначна особливість краю, а з іншого – ознака роздертості суспільства, яке потребує цілющого дощу, щоб заповнити ці рани. Проте люди не здалися, вони продовжують жити на своїй Батьківщині, хапаючись за всі шанси та інтуїтивно заземлюючись: «Шипшина чіпляється на схилах корінням, мов пальцями, з останніх сил тримаючись за ґрунт. Глід обирає для життя пологі ділянки, корінився міцно й тому не видавався таким відчайдушним» [1].

Усі ці деталі руйнують наше сприйняття сходу, змушують переглянути стереотипи, адже як зазначає ще одна сучасна вітчизняна письменниця

Євгенія Кузнецова: «Ще кілька років тому мало хто мав уявлення про український провінційний схід – близький, домашній, не індустріальний, а виноградний, степовий, трояндовий і вкритий тонким шаром безнадії і навислої небезпеки з півночі» [1]. Недарма і в пейзажах часто зустрічається топос степу, що притаманно саме для української літератури. Тутешні жителі здебільшого не висловлюються голосно про свої національно ідентичність. За соціальних та історичних обставин, у яких їм довелося рости, їм важко чітко відповісти на питання: хто вони?. За ці роки тут постали характерні місцеві особливості: «Схід України простягався на сотні кілометрів, займаючи не лише голови, але й архітектуру, побут, свята і звички» [1]. Однак на генетичному рівні ці люди все ж мислять себе українцями крізь свої моральні цінності, спосіб життя, звичаї, культуру тощо.

Влучно зазначила Є. Кузнецова: «Це роман, що підкреслює нашу спільність, наші вже тепер колективні травми» [1]. Важливо, щоб усі українці усвідомили свої близькість із сходом, адже, як зазначав С. Гатінгон, чим міцніший зв'язок усіх віддалених регіонів, тим чіткіше народом усвідомлюється спільна національна ідентичність [2].

Не лише житель сходу, взявши до рук цей твір, зможе відчути щем у серці, читаючи такі емоційно наповнені описи грози над Дінцем та потрісканої від сухості землі: ці пейзажі знайомі кожному українцеві при згадці літньої зливи в селі чи спекотних серпневих днів. Національна самоідентифікація тут простежується на рівні інтертексту.

2.2. Стосунки героїв як засіб розкриття проблематики твору

На нашу думку, важливим аспектом розуміння проблематики цього роману є система стосунків його героїв. Загалом для української ідентичності характерні міцні родинні зв'язки, що підкріплені досвідом не одного

покоління. Основи нашої національної свідомості найактивніше закладалися в добу козацтва, у «сім'ях панував культ Батька, Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу, Родини і Батьківщини... Козацька педагогіка возвеличує родиннийзатишок і щасливе сімейне життя, виховання дітей на користь собі, громаді та Вітчизні» [5].

Натомість у сім'ї головних персонажів О. Богомаз втілюється принцип «міцні тіла і коротке коріння». Усі ці люди доволі сильні особистості: Ярі та Олегові вдалося самостійно доволі непогано налагодити своє життя, їх матір виростила і виховала трьох дітей без чоловіка, тітка Ірина облаштувала своє життя на комфортному для неї рівні. Вони закрили свої базові потреби людини як тваринної істоти, проте тепер перед ними стоїть куди важче питання усвідомлення себе як чогось вищого, як істоти духовної. На жаль, усі їх намагання безрезультатні, вони ніби топчуться на одному місці.

Першими у коло уваги читача потрапляють стосунки головних персонажів. Здається за відсутності гарних взаємин з матір'ю, двійнята мали б стати опорою одне для одного, натомість вони живуть паралельно: «Великої дружби між братом і сестрою не було ніколи. Вони йшли поруч, але паралельно...»[1]. Далі, хоч і не повною мірою, розкриті відносини дітей з мамою, яка дуже далека від характерного для українців образу Діви Марії, її основне завдання зводиться до того, щоб нагодувати і одягти дітей, проте уявлення про такі важливі почуття гуманізму, милосердя і готовності прийти на допомогу, вона дочкам і сину не дає. Складається враження, що вона і сама ними не володіє, замість цього жінка ніби ховається за якимись побутовими речами, уникаючи розмов про головне. Яра давно вивчила: смачно зварене какао – знак, що мати збирається розказати про вагому подію, а святкові тарілки із синіми кульбабами взагалі лякають дітей. До зустрічі з жінкою дівчина готується заздалегідь, продумуючи наперед як виправдовуватиметься на всі материні звинувачення. Відносини у них настільки напружені, що протягом перших днів поїздки, гарним виявляється період, коли мати не дзвонила, але, на великий подив, Яру усе влаштовує. У

неї немає бажання брати участі у спільному майбутньому, вона «думала про власну непричетність до цих мрійі про те, що *не збирається бодай що змінювати*»[1]. Усе це формує відчуття абсолютної відсутності родинного вогнища – важливого концепту національної ідентичності українців.

Ніби, очевидний сюжет твору руйнує несподівана звістка про смерть діда Федора, вказуючи одночасно на значущість цього персонажа, який був чи не єдиним люблячим чоловіком у всій сім'ї. Також герой чітко виокремлював себе як українця, а тому «асимілювався тяжко», підкреслено це й тим що жінка «українцями вважала місцевих, а його – своїм волинянином», онуки значи, що з дідом «краще говорити українською»[1]. Підкреслено тяжко переживає його смерть Федора – її уперше захотілося плакати, хоча до цього навіть матерна поведінка не зачіпала дівчину. Героїня знову не може пояснити усі те, що відчуває, але несвідомо вона розуміє якою важкою для них є ця втрата. Це відбито у її реакції: «у Яри дрібно трусилися плечі. Вона не плакала, з неї виривався тихий і нервовий сміх»[1]. Символічно, що саме цей герой постає з переказаних читачеві історій єдиним, хто беріг пам'ять роду та розповідав про його історію, таким чином його смерть символізує розрив зв'язку персонажів із своїм минулим, який тепер їм потрібно віднайти самостійно.

Хоча вона і нерозкрита повністю, все ж цікавою є постать тітки Яри і Олега – Ірини Миколаївни. Її ставлення до національної культурної спадщини яскраво демонструє несвідому любов, яку неможливо знищити. На питання племінника чому вона переймається долею місцевого собору, адже вона навіть не віруюча, жінка відповідає: «Ну я тут живу, і мені подобається, – знизала плечима Ірина Миколаївна. – Тут історія довша за екватор, і я не хочу, щоб мені псували красвид.... »[1]. Таке ставлення викриває не підконтрольне людині бажання берегти свою національну святиню.

Ще одним важливим персонажем постає батько, а точніше його образ у спогадах, адже, як відомо, Євген Миколайович помер ще, коли діти навчалися в школі.

Вже згадувана нами «козацька педагогіка розглядає батька як захисника свободи і незалежності людини, охоронця духовно-моральних цінностей сім'ї, всього роду, творця історії»[4].Тобто дітей виховували з розуміння того, що слова і вчинки – свята, золота нитка історії, переривати яку неможна – це гріх і злочин, за яким невідворотно слідуватиме прокляття. Натомість, у наших героїв ми бачимо рівно зворотній процес – Євген Миколайович у сім'ї не був сильною особистістю, він просто зникав за характером жінки, а рідні діти навіть не знають про обсяг його творчого доробку: «ми ніколи не мали списку його картин, – винувато вів далі Олег»[1]. Така непричетність до батька, його історії та долі слугує яскравим поясненням чому самі персонажі не можуть визначити своє місце в житті. Таке ставлення минулого родини поступово переходить і на більш глобальні явища: «жити в країні, де війна, і нічого про неї не знати» [1].

Проблема творчої спадщина стає однією з центральних у творі. Її визначає тітка Ірина Миколаївна, коли Олег розпитує її про батькові картини, вона говорить: «Ось тобі, хлопче, і мета на цю поїздку»[1]. Таким чином небажана поїздка на весілля молодшої сестри поступово починає перетворюватися на пошуки себе крізь родинну історію.

Важливим у дискурсі образу батька є не лише його доробок, як художника-абстракціоніста, а й як власне людини-українця за покликом серця: «Ще й говорить українською.... Але якось аж дивно від того й незручно відповідати російською»[1]. Він виступає повною протилежністю дружини – дипломованої працівниці-технолога, яка не розуміла його ще з самого їх знайомства, а лише шукала спосіб пристосуватися у житті. Національна свідомість Євгена Миколайовича простежується у найменших деталях: «особливо любив червоний» – про малювання, не хотів їхати до Ростова на навчання, на багато ближчим був Харків. Таку ранню смерть

чоловіка зумовила відсутність визнання його творчого таланту, він, ніби, усвідомив, що тогочасне суспільство не готове до його поглядів. Про це зазначає і Ольга Богомаз, описуючи розмову Олега з татовим видінням, яке говорить: «Я не помер. Просто стало затісно і я пішов»[1].

Постать батька у романі продовжується через подальші спроби відшукати Олегом його творчу спадщину. Проте все настільки хитке, що лише хлопець дізнається прізвище чоловіка, який займався картинами тата, одразу виявляється, що він зник у 2014 р. У всіх музеях неохоче відповідають на його питання в загальні натякають на хабарі. На жаль, зрештою ці пошуки виявляються невдалими, що вкотре доводить вміння герої триматися, але абсолютну нездатність об'єднуватися. Авторка розповідає читачеві, що, виявляється, Яра теж колись намагалася розшукати картини. Можливо, якби брат і сестра поділилися своїми переживаннями, то разом у них щось вийшло. Натомість, вони ніби таємно ведуть суперництво між собою, що зрештою не дозволяє обом зрушити у пошуках себе.

Стан взаємин Яри і Олега і загалом усієї родини, яскраво відбиває образ глини – на перший погляд, твердої, але, насправді, дуже невитривалої, яка «піддавалася як тепле вершкове молоко»[1], а усі герої як «рослини, що постають із глини, мають міцні тіла та коротке коріння» [1]. Історії їх роду неможливо зловити, а тому і пошуки дітей своєї приналежності ніяк не просувається, тому що для цього важливо мати на що опертися – минуле. Як уже було зазначено у першому розділі, щоб почуватися людиною в суспільстві, нам необхідно усвідомлювати «хто Я», а цей процес відбувається через ідентифікацію «хто Ми», спочатку на базовому рівні сім'ї, і лише далі як члена більшої соціальної групи – нації. Натомість у романі порушений уже перший етап. Така тенденція роману пояснюється побудовою сюжету на опозиціях. «Протиставляються матір головних персонажів Оксана і їхній батько Євген, ... протиставляються їхні дід-волинянин і баба-росіянка, протиставляються головні персонажі й Настуся, врешті, протиставляються самі Олег і Яра – настільки відмінні ззовні й усередині двійнята» [4; 16].

Складається думка, що письменниця будує свій твір на повній антитезі того, що ми звикли розуміти під родиною та взаєминами у ній. Як доречно зазначала журналістка Емма Антонюк: цей роман «про тотальну нелюбов»[21]. Усі герої тут зайняті своїми цілями, крізь які простежується необхідність до головного – пошуку себе як особистості, але наприкінці ми розуміємо що нікому з героїв це не вдалося. На нашу думку, таким фіналом Ольга Богомаз наводить приклад «як не треба роботи», адже неозброєним оком видно, що проблема цих людей у абсолютній відсутності згуртованості, а за такої умови з'ясувати «Хто МИ» не вдасться. Тут відсутні усі ознаки української національності, що мають виявлятися в людських стосунках.

Проте письменниця не дає остаточного розв'язку цієї розповіді, а залишає три крапки та сподівання що все ж таки її герої стануть на правильну стежку разом. Про це свідчать остання картина батька, яка не зникла, вона «досі чекає того, кому, по-справжньому потрібна» [1]. Можливо її віднайдення означатиме віднайдення героями себе. На це також дає надію символ ягід, «які поступово набирали червоного кольору»[1], а, як вже було зазначено, червоний – улюблений колір батька і один з національних маркерів України. Єдиною ж тонкою ниточкою, яка все ще пов'язує персонажів між собою є ставлення до Настусі. Незважаючи на зовсім різне поводження матері з молодшою донькою та двійнятами, у дітей немає зла на Настусю, навпаки у Олега прокидається бажання старшого брата захистити її: «Йому захотілося сховати сестру від цього життя...» [1].

ВИСНОВКИ:

Роман Ольги Богомаз «Весілля Настусі» насамперед руйнує наші стереотипні уяви про схід, який на контрасті стосунків головних персонажів постає неймовірно домашнім, гарним і українським. Звісно тут є своє травми, які потребують колективного лікування. Нашому суспільству сьогодні дуже важливо усвідомити що шахтарі існують не десь там, а тут поряд з усіма

нами, що і хоче нам донести письменниця. Мова йде про спільну національну ідентичність, яка власне і стала предметом нашого дослідження.

Отже, у результаті роботи, ми проаналізували теоретичний матеріал світових та українських дослідників: З. Фрейда, Е. Еріксона, Б. Андерсона, С. Гатінгона, Е. Сміта, Л. Нагорної, О. Романенко, П. Мовчан, В. Кузь, І. Лебединської, О. Лисенко, Т. Урись тощо та прийшли до низки висновків.

По перше, як зарубіжні, так і вітчизняні науковці сходяться на думці, що національна ідентичність – це багатогранне поняття, яке обов'язково включає в себе причетність до спільної культури, історії, цінностей та території.

По-друге, проблема розкриття змісту національної ідентичності в літературі має низку особливостей. Вона повинна розглядатися в розрізі національної історії та соціальних чинників, які мають прямий вплив на формування мислення людей. Також важливо враховувати систему архетипних образів і символів, притаманних кожному народові та відмінність у їх трактуванні для різних культур, що відображає самотність нації.

По-третє, на практичному прикладі роману О. Богомаз «Весілля Настусі» миз'ясували, що образ дроги у творі символізує зміну свідомості персонажів та їх пошуки: фізичні чи духовні. Описи природи та місцевості передають стан персонажів, відображають їх самих та унаочнюють розуміння твору. Рослини Донеччини такі ж як і її жителі: міцні та витривалі, дідове привітне для онуків подвір'я втілює і ставлення чоловіка до них, натомість хмарною та дощовою погода стає у найбільш емоційно напружені для героїв моменти. Окремі елементи флори виступають у романі є складниками давньої української символіки: степ, ковила, шипшина, виноградники тощо.

Також, варто відзначити що система взаємостосунків персонажів твору виступає антитезою того, що є споконвічною складовою національної ідентичності українців. Таким чином читач гостріше відчуває що, власне те чого бракує і є важливими складовими нашої самоідентифікації. Діти не

знають історії своєї родини, хоча батькове село знаходилося лише за териконом, а їх взаємини зводяться до сухих формальностей: відбути весілля і з'явитися на похорони. Письменниця дає можливість кожному з читачів зрозуміти: цього не достатньо щоб почуватися українцем у повному обсязі.

Зрештою, подорож додому у романі стає каталізатором вияву усіх прихованих спогадів, дитячих переживань, сімейних конфліктів і війни. Гнів, образи та недостаток любові – зовсім не те, що хочеться нести з собою протягом життя, а основне – те, що вони заважають нам рухатися у пізнанні себе. Саме тому глибоко травмовані, але не зламані, герої намагаються надати поверненню не лише формальне значення, а й духовно віднайти свою історію та ідентичність. Перед Яро і Олегом відкриваються нові дороги, і що головне – усвідомлення що у житті кожного є завжди вибір і шанс щось змінити.

ANOTATION

Olga Bogomaz's novel "Nastusa's Wedding" first of all destroys our stereotypical ideas about the Ukrainian East, which, in contrast to the relationships between main characters, appears incredibly domestic and beautiful. Of course, locals have got lots of injuries that require a collective treatment. Today, it is very important for our society to realize that miners do not exist somewhere out there, but here with all of us, which is exactly what the writer wants to tell us. Actually, this meaning of term "common national identity" became the subject of our research.

So, as a result of the work, we analyzed the theoretical material of world and Ukrainian researchers: Z. Freud, E. Erikson, B. Anderson, S. Gatingon, E. Smith, L. Nagornaya, O. Romanenko, P. Movchan, V. Kuz, I. Lebedynska, O. Lysenko, T. Urys, etc. and came to a number of conclusions.

First, both foreign and domestic scholars agree that national identity is a multifaceted concept that necessarily includes involvement in common culture, history, values, and territory.

Secondly, the problem of uncovering the concept of national identity in literature has a number of features. It should be considered in terms of national history and social factors that have a direct impact on the people's ways of thinking. It is also important to take into account the system of archetypal images and symbols inherent in each nation and the variety of interpretations for different cultures, which reflects the identity of the nations.

Thirdly, on the practical example of O. Bogomaz's "Nastusa's Wedding", we found out that the image of the road in the novel symbolizes the change of character's consciousness and their searches: physical or spiritual. Descriptions of nature and locality convey the state of the characters, reflect them and visualize the understanding of the novel. The plants of Donetsk region are the same as its inhabitants: they are strong and hardy, the grandpa's friendly yard for his grandchildren also embodies the man's attitude towards them, instead, the weather becomes cloudy and rainy at the most emotionally stressful moments for the heroes. Certain elements of the flora in the novel are components of ancient Ukrainian symbolism: steppe, cowslips, rose hips, vineyards, etc.

Also, it is worth mentioning that the system of relationships between the characters is the contraposition for the original concept of the Ukrainian national identity. In this way, the reader feels more acutely about what is missing and, in fact, is crucial for our self-identification. The children do not know the history of their family, although their father's village was not far from their home, and their relations become just a formality – a generally defined need to be present at the wedding celebration a funeral. The writer enables each of the readers to understand: this is not enough to feel fully Ukrainian.

In the end, the journey home in the novel becomes the catalyst for revealing all the hidden memories, childhood injuries, family conflicts and war. Anger, insults and lack of love are not something you want to carry with you throughout

life, but the main thing is that they will prevent us from developing in self-knowledge. That is why, deeply traumatized, but not broken, the heroes try to return not only physically, but also spiritually looking for their history and identity. Before each of them are new roads, and what is the most important thing – understanding that there is almost always a choice and a chance to change something in life.

ДЖЕРЕЛА:

1. Богомаз О. (2023) Весілля Настусі. Роман про подорож. – К.: Лабораторія. – 208 с.
2. Волков О. (2018) Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Мелітополь. 424 с. – 172 – 176 с. URI: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4763/1/2-%D0%92%D0%9E%D0%9B%D0%9A%D0%9E%D0%92%20%D1%85%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F.pdf>
3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. (2008) Теорія літератури: Підручник/ За наук. ред. Г. Олександра– 4-те вид., стереотип. – К.: Либідь.– 488 с.
4. Герасимова А. (2023) «Весілля Настусі» Ольги Богомаз: галас і шал у степах Донеччини. URL: <https://chytomo.com/vesillia-nastusi-olhy-bohomaz-halas-i-shal-u-stepakh-donechchynu/>

5. Йовенко Л., Терешко І. (2010) Традиційне родинне виховання українців: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Умань. РВЦ «Софія» – 6 – 15 с. URI: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/858>
6. Кобилко Н., (2015) Роль хронотопу дороги в художньому творі (на прикладі повісті "Ирій" В. Дрозда та роману "Дім на горі" В. Шевчука). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Літературознавство. 42. 72 – 75 с. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU1_2015_42_16
7. Кузь В. (2019) Проблема національної ідентичності у жіночій прозі української діаспори. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Вип. 20. – 124 – 132 с. URI: <https://core.ac.uk/download/pdf/242610957.pdf>
8. Куліш Ю. (2015) Поняття символу: символи в українській культурі. Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків: ХНПУ. Вип. 45(2). – 106 – 110 с. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2015_45%282%29__15
9. Лебединська І. (2012) Ідентичність і культура. Досвід психологічної інтерпретації. К.: Золоті ворота – 278 с. URI: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001473.pdf>
10. Лисенко О. (2013) Проблема національної ідентичності: педагогічний, соціологічний, філософський аналіз. Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника. URI: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/30>
11. Мовчан П. (2015) Зміст поняття "національна ідентичність": теоретико-методологічний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 17. – 103–107 с. URI: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2015/21.pdf
12. Нагорна Л. (2003) Поняття „національна ідентичність” і „національна ідея” в українському термінологічному просторі. Політичний менеджмент. № 2. — 14-30 с. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11617>
13. Нагорна Л. (2007) Феномен регіоналізму і національна ідентичність в Україні: історичні витоки. Регіональна історія України. – 107-122 с. URI:

- [http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?
&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=IDP=&S21STR=regions_2007_1_107](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=IDP=&S21STR=regions_2007_1_107)
- 14.Павлишин М. (1994) Козаки в Ямайці: постколоніальні риси в сучасній українській культурі. Слово і час. № 4-5. – 65 – 71 с.
URI
:https://chtyvo.org.ua/authors/Marko_Pavlyshyn/Kozaky_v_Yamaitsi_postkolonialni_rysy_v_suchasni_ukrainskii_kulturi/
- 15.Романенко О. (2016) Ідентичність нації та тексту: як сучасна українська література формує інтенсивні образи національної ідентифікації. Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. - № 7. – 112 – 120 с. URI:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2016_7_23
- 16.Рудійко І. (2023) «Весілля Настусі»: як читати український Схід?. URL:
<https://tyzhden.ua/vesillia-nastusi-iak-chytaty-ukrainskyj-skhid/>
- 17.Сідорцова С. (2011) Поетика пейзажу: теоретичний аспект. Актуальні проблеми слов'янської філології. Вип. 24(2) – 403 – 411 с. URI:
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71652/51-Sidorcova.pdf?sequence=1>
- 18.Урись Т. (2016) Мотив як маркер модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Вип. 2. – 253-256 с. URI:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2016_2_50
- 19.Урись Т. (2018) Реалізація модусу національної ідентичності в літературному творі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Філософія і художня література в хронотопі технічного вузу» – 126 – 128 с. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/28631>
- 20.Явір Іскра Б. (2014) Ідентичності. URI: <https://zbruc.eu/node/29060>

21. Палає. (26 серпня 2023). ВОВЧИЦІ читають «Весілля Настусі» О. Богомаз/Книжковий клуб [Video]. YouTube. URI: <https://www.youtube.com/watch?v=zSMY7nQrDYQ>
22. Adams, Marika. (2010) Representations of Culture and Trauma through Intertextuality in Joseph O'Connor's *Star of the Sea*. Vaasa. URI: https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/1872/osuva_3846.pdf?sequence=1&isAllowed=y
23. Buckingham, David. (2008) "Introducing Identity." Youth, Identity, and Digital Media. Edited by David Buckingham. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, 1–24. URI: https://www.researchgate.net/publication/283985870_Introducing_Identity
24. Moin Syed, Kate C. (2017) Erikson's Theory of Psychosocial Development. URI: https://www.researchgate.net/publication/326121230_Erikson's_Theory_of_Psychosocial_Development
25. Sokol, Justin T. (2009) "Identity Development Throughout the Lifetime: An Examination of Eriksonian Theory," Graduate Journal of Counseling Psychology: Vol. 1: Iss. 2, Article 14. URI: <https://epublications.marquette.edu/gjcp/vol1/iss2/14>
26. Wenjun Ji, Danhua Zhang. (2023) The Interactive Relationship between National Identity and Citizenship Education. URI: https://www.researchgate.net/publication/370865588_The_Interactive_relationship_between_National_identity_and_citizenship_education

